
زنان و انتقال تاریخ خانواده

پیمانہ صالحی

پژوهشگر تاریخ شفاهی، کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی
Email:pe_salehi@yahoo.com

■ چکیده

تاریخ خانوادگی به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی، توجه مورخان و انسان‌شناسانی متعدد را به خود جلب کرده است. این قسم از تاریخ‌نگاری بر اساس روش‌هایی گونه‌گون تدوین می‌شود. امروزه برخلاف روزگار کهن که بررسی تاریخ خانوادگی تنها به خانواده‌های مشهور، به ویژه در گستره سیاست محدود بود، به زندگی همه خانواده‌ها تعلق می‌گیرد. تدوین تاریخ خانواده‌ها به دلیل نقشی که در تبیین تاریخ اجتماعی ملل دارد، حائز اهمیت برده و ارزش آثار مزبور در شناخت تاریخ و هویت جوامع غیر قابل انکار است. در این راستا تمرکز بر جایگاه زنان در خانواده در گذر زمان ضروری است. ژرف‌بینی و نکته‌سنجی زنان، راهگشای پژوهشگران تاریخ خانوادگی خواهد بود و همانند چراغی مسیر آنان را نورانی می‌کند.

■ **کلید واژه‌ها:** زنان، تاریخ خانوادگی، خانواده، پیشینه، مصاحبه

مقدمه

پژوهش در زمینه تاریخ خانوادگی در اروپا و آمریکا از نیمه دوم سده نوزدهم میلادی به این سو، به طور جدی دنبال می‌شود، و هر ساله آثاری متعدد در این حوزه چاپ و

منتشر می‌شود. توجه به تاریخ خانواده به‌عنوان یکی از جنبه‌های مرتبط با فرهنگ عامه، علاقه‌مندانی بسیار را به این بخش وارد کرده است. دانش‌آموزان و دانشجویان در دوران تحصیل با آموزش‌هایی کاربردی در این زمینه آشنا می‌شوند، و به‌طور عملی گردآوری اسناد و مدارک و مصاحبه با اعضای فامیل را آغاز می‌کنند. ثبت تاریخ خانواده‌ها در ایران با مفهوم امروزی آن، سابقه چندانی ندارد. اهتمام به نگارش تاریخ خانوادگی از پنجره آثار مرتبط با تاریخ خاندان‌ها، نسب‌نامه‌ها، علم رجال و زندگینامه‌ها قابل مشاهده است. در این آثار به جنبه‌های مختلف شکل‌دهنده تاریخ خانوادگی توجه شده است، گرچه موضوع مذکور به‌صورت مستقیم مورد بحث قرار نگرفته و با روش‌هایی نوین گردآوری تاریخ خانوادگی تدوین نشده است.

عنایت به جایگاه زنان به‌منظور گردآوری اسناد خانواده و نیز مصاحبه با آنان، بسیاری اوقات در حاشیه قرار می‌گیرد. زنان به‌عنوان نیمی از اعضای جامعه که ویژگی‌ها و روحیاتی خاص دارند، عهده‌دار نقش‌های غیر قابل‌انکار در خانواده در دهه‌های مختلف‌اند. وضعیت اقتصادی، آداب و رسوم، شرایط فرهنگی، ارتباطات درون خانواده و بیرون از آن و بسیاری از مسائل دیگر از نگاه تیزبین زنان دور نمی‌ماند و آن‌ها این توانایی را دارند که حوادث را به گونه‌ای نزدیک به زمان واقعه بیان کنند و یاری‌گر محققان این بخش از تاریخ‌نگاری باشند.

بررسی تاریخ خانواده از روزن روایت‌های زنان و با بهره‌مندی از نظرات آنان، موجب می‌شود پژوهشگران به یافته‌های متقن و قابل‌استنادی دست یابند. نگارنده در این نوشتار، اهمیت توجه به جایگاه زنان در گردآوری تاریخ خانواده‌ها را با تکیه بر تحقیقات تاریخ معاصر مطرح کرده است؛ ضمن اینکه پژوهشی مستقل تاکنون به‌منظور تبیین نقش زنان در این حوزه از تاریخ‌نگاری در ایران به رشته تحریر درنیامده است. این مقاله درصدد پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- پژوهش در زمینه تاریخ خانوادگی چه اهمیتی دارد؟
- گردآوری تاریخ خانواده‌ها به چه شکلی صورت می‌پذیرد؟
- زنان از چه جایگاهی برای انتقال تاریخ خانواده برخوردارند؟
- انتقال تاریخ خانواده از طریق زنان و از روزن روایت‌های آنان چه ضرورتی دارد؟

تدوین تاریخ خانوادگی

خانواده به‌عنوان نخستین و پایدارترین نهاد انسانی قلمداد گردیده، و کوچک‌ترین عضو جامعه از جهت کمیت و مهم‌ترین عضو آن از نظر کیفیت است. خانواده اولین مکان برای رشد و بالندگی انسان‌ها و زمینه‌ساز تکامل بشر محسوب می‌شود. فرزندان در محیط خانواده پرورش یافته و برای حضور در اجتماع آماده می‌شوند. توجه به پژوهش در زمینه تاریخ خانواده‌ها در اروپا و آمریکا رو به گسترش است و شیوه‌نامه‌هایی متعدد در این حوزه منتشر شده و دوره‌هایی آموزشی نیز در همین راستا برگزار می‌شود. مورخان و انسان‌شناسان از جمله فعالان حرفه‌ای در این حوزه محسوب می‌شوند و راهنمایی‌های لازم را به علاقه‌مندان ارائه می‌نمایند.

در یک تقسیم‌بندی کلی، اهمیت پژوهش در حوزه پیش‌گفته از دو منظر قابل بررسی است؛ منظر درونی و منظر بیرونی. برخی از مؤلفه‌های اهمیت تاریخ خانوادگی از منظر درونی به قرار زیر است:

- قدرت: اینکه چه فردی در خانواده تصمیم‌گیر است و روابط خانوادگی را کنترل می‌کند.
- پایگاه: هر یک از اعضای خانواده تا چه حد مورد احترام و مشورت سایر اعضا قرار می‌گیرند.
- دامنه فقر یا ثروت، اشتغال و میزان درآمد خانواده در چه سطحی است (Chin, 2015, p: 86- 87).

شماری از ضرورت‌های اهمیت تاریخ خانوادگی از منظر بیرونی به قرار زیر است:

- هویت: تدوین تاریخ خانواده‌ها از این منظر به واسطهٔ وجوه زیر قابل اعتنا است:
  - (۱) ساکنان: افراد مقیم در کشور موطن والدین‌شان با اطلاع از ریشه‌های خانواده، احساس اصالت می‌کنند و با گذشته پیوند می‌یابند. آشنایی با پیشینهٔ خانواده از جنبه‌های مختلف، آموزه‌های بسیاری برای نسل کنونی دارد.
  - (۲) مهاجران: اشخاصی که در کشوری غیر از موطن خانواده‌شان بزرگ شده‌اند و از هویت اصلی و گذشتهٔ خانواده دور شده‌اند. امروزه بحران هویت در کشورهای مهاجرپذیر حاد شده، و اشخاص دو تابعیتی در پی کشف و شناخت خانواده‌شان

- هستند؛ اینکه در گذشته چطور زندگی می‌کردند، چه تفکراتی داشتند و به چه دلیل مهاجرت کردند و سوالات متعددی دیگر که شاید تنها به واسطهٔ تدوین تاریخ خانواده امکان ظهور پیدا کند.
- تحولات خانواده در گذر زمان: اینکه خانواده در گذر زمان دستخوش چه تحولاتی شده و چه عوامل موجبات این تغییر را فراهم آورده است.
  - شناخت جامعه: به دلیل اینکه خانواده نقشی برجسته در شکل‌گیری جامعه دارد و بنیان آن را می‌سازد، شناخت آن به بازشناسی جامعه می‌انجامد.
  - فرهنگ اجتماع: آشنایی با مشترکات خانواده‌ها در دوره‌های مختلف، موجب دستیابی به پیشینه‌ای جامع از فرهنگ خانواده و در نهایت شناخت فرهنگ اجتماع می‌شود، و در واقع از اجتماعات کوچک مثل شهر یا روستا، تا اجتماعات بزرگ همانند کشورها را در بر می‌گیرد.
  - تاثیر خانواده بر جریان‌های اقتصادی: شماری از خانواده‌ها، جریان‌ساز رخدادهای اقتصادی در جامعه محسوب می‌شوند. لازم است تاریخ فامیلی در بسترسازی تحولات اقتصادی و مؤلفه‌های موثر بر آن از طریق پژوهشگران این حوزه مورد بازشناسی واقع شود (Doblhammer, 2010, p. 122- 123).
- علاوه بر مباحث فوق، مورخان تاریخ خانوادگی در باب لزوم توجه به این نوع از تاریخ‌نگاری، دیدگاه‌های زیر را مطرح می‌نمایند:
- تحقیق در مورد تاریخ خانواده بر اهمیت تکوین آن در فرایندهای خودشناسی تاکید می‌کند.
  - تاریخ خانوادگی را می‌توان نوعی «حافظهٔ زندگی نامۀ اجتماعی» تلقی کرد.
  - توانایی تجسم گذشته و شخصی کردن آن در زمرهٔ از جذابیت‌های تاریخ خانواده است.
  - تاریخ خانوادگی به‌عنوان یک سفر شخصی کاشفانه با فرافکنی به گذشته از طریق شناسایی اجداد، روایتی خلاقانه به‌دست می‌دهد.
  - با ثبت روایت‌های اعضای خانواده، تجربه‌های فردی به تجربهٔ جمعی نزدیک می‌شود و امکان بروز می‌یابد.

- بعضی از مضامین خطی که در گزارش‌های مورخان تاریخ خانوادگی نمایان می‌شود، از طریق رفتارهای اجداد مشخص می‌گردد. یافتن سرخ‌های مرتبط با این رفتارها بر عهده مورخ تاریخ خانوادگی است.
- یکی از وجوه مهم تاریخ خانوادگی، کشف اسرار، بررسی حقایق نامشخص و بازیابی زندگی‌های فراموش‌شده است (Bettero, 2013, p. 45-46).

گستره تاریخ خانواده‌ها

همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، اهمیت تاریخ خانوادگی در اروپا و آمریکا از نیمه دوم قرن نوزدهم به صورت جدی دنبال می‌شود. در این کشورها به این حوزه پژوهشی با دیدگاه‌های زیر نگرسته و به آن اهمیت داده می‌شود:

- تاریخ خانواده به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگی با اقبال پژوهشگران روبه‌رو شده است.
- مراکز مطالعات فرهنگ عامه در کشورهای مختلف مرجعیت ارائه راهنمایی و مشاوره به آرشیوهای خانوادگی را بر عهده دارند، و تهیه آن به خانواده‌ها کمک می‌کنند.
- دانشگاه‌ها طرح‌های ثبت و ضبط تاریخ خانوادگی را با همکاری دانشجویان علاقه‌مند به اجرا درمی‌آورند.
- مؤسسات آموزشی در سطوح ابتدایی و متوسطه، دانش‌آموزان را از اهمیت تدوین تاریخ خانوادگی آگاه می‌کنند و آنان را به نگهداری اسناد و مدارک و مصاحبه با اعضای خانواده، به‌ویژه بزرگان فامیل تشویق می‌کنند.
- مهاجران به کشورهای اروپایی، آمریکا و کانادا توجهی ویژه به ثبت تاریخ خانواده دارند. آنان از این طریق با ریشه‌های فرهنگی خانواده‌شان ارتباط برقرار می‌کنند (Hussain, 2015, p. 1-3).

مؤسسات، سازمان‌ها، آرشیوها و کتابخانه‌هایی متعدد، اجرای طرح‌های تاریخ خانوادگی و یاری‌رسانی به علاقه‌مندان را به‌طور مستمر بر عهده دارند که از آن جمله

می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- دانشگاه اوکلاهما^(۱) در آمریکا علاوه بر ضبط تاریخ مردم از طریق انجام مصاحبه‌های تاریخ شفاهی، رهنمودهای لازم را در زمینه تدوین تاریخ خانواده‌ها به مراجعه‌کنندگان ارائه می‌نماید.
  - دانشگاه ایالتی جورجیا^(۲) علاوه بر ضبط تاریخ شفاهی زنان فعال، در حوزه تاریخ خانوادگی نیز طرح‌های پژوهشی متعددی را به اجرا درآورده است.
  - مرکز میراث زندگی و فرهنگ عامه اسمیت سونیان^(۳) با هدف ارتقای آگاهی و دانش نسبت به فرهنگ عامه مردم آمریکا تأسیس شده است. این مرکز در زمینه تولید منابع آموزشی برای راهنمایی خانواده‌ها فعالیت می‌کند.
  - انجمن مطالعات فرهنگ عامه کانادا^(۴) در سال ۱۹۶۷ میلادی با هدف ارتقای آموزش و پژوهش در حوزه مطالعات فرهنگ عامه شکل گرفته و به پژوهشگران این حوزه یاری می‌رساند.^(۵)
  - مرکز تاریخ سن دیه‌گو^(۶) علاوه بر آموزش در زمینه نگهداری اسناد خانوادگی، دانش‌آموزان را به حفظ این مدارک و مصاحبه با اعضای فامیل تشویق می‌کند.
  - نشریات مرتبط با فرهنگ عامه در کانادا^(۷)، مقالاتی متعدد را در حوزه‌های خانواده‌شناسی و قوم‌شناسی منتشر می‌کنند.
  - مجلات مرتبط با فرهنگ عامه در آمریکا، مقالاتی را در رابطه با تاریخ خانوادگی نشر می‌دهند (قدیمی، ۱۳۸۳، ص ۲۰۸).
- زمانی که به دنبال پیشینه توجه به تاریخ خانوادگی در ایران هستیم، کمتر با مقوله تاریخ خانوادگی به مفهوم امروزی که از دهه‌های پیش در اروپا و آمریکا رایج بوده، برمی‌خوریم. در واقع این حوزه از تاریخ‌نگاری به واسطه علوم مرتبط با آن، همانند تاریخ خاندان‌ها، علم رجال و رجال‌شناسی، تاریخ‌های محلی، نسب‌نامه‌ها یا شجره‌نامه‌ها، سرگذشت‌نامه‌ها و کتاب‌های خاطرات مورد توجه واقع شده است؛ بنابراین به‌منظور پژوهش در این زمینه، شایسته است که آثار در زمینه علوم فوق‌الذکر مورد مطالعه واقع شود. این علوم به شرح زیر است:
- تاریخ خاندان‌ها: در کتاب‌هایی که با این موضوع منتشر شده‌اند، معنای گسترده

تاریخ خانواده در نظر گرفته شده است. در واقع تاریخ خانوادگی یا منسوب به خانواده، در جریان بیان تاریخ یک خاندان ذکر شده و فضای خانواده را از زمان‌های دور به تصویر می‌کشد. از جمله این آثار می‌توان به کتاب‌های خاندان مرعشی در ایران^(۸) و خاندان طاهر کاشانی^(۹) اشاره کرد.

▪ نسب‌نامه‌ها یا شجره‌نامه‌ها: این آثار به مثابه جریانی پویا در گستره تاریخ‌اند که با معرفی چهره‌های برجسته فرهنگی، سیاسی و اجتماعی در مقاطع مختلف، به شناخت آنان کمک می‌کنند. مواردی همانند سال و محل تولد، نام پدر و مادر و اجداد، نام فرزندان، مشاغل، اعقاب و ... که در شجره‌نامه‌ها وجود دارد، در بازشناسی تاریخ خانواده‌ها نقشی تاثیرگذار دارد. از جمله این منابع می‌توان به کتاب‌های خاندان نوبختی^(۱۰) و تاریخ بیگدلی - شاملو^(۱۱) اشاره کرد.

▪ علم رجال و شرح حال‌نگاری: زمانی که دانش رجال وارد حیطه شرح حال‌نویسی می‌شود، ضمن شرح احوال اشخاص، تاریخ خانواده‌ها را نیز به دقت مورد بررسی قرار می‌دهد. وقتی شرح حال اشخاص توسط مورخان به تصویر کشیده می‌شود، تاریخ خانوادگی و مولفه‌های مرتبط با آن بیان می‌شود. از جمله این آثار می‌توان کتاب‌های زندگینامه رجال و مشاهیر ایران^(۱۲) و فرهنگنامه رجال علمی و مشاهیر فرهنگی کرمان از آغاز اسلام تا پایان قاجار^(۱۳) را نام برد.

▪ زندگینامه‌ها و اتوبیوگرافی‌ها: امروزه تهیه زندگینامه همه افراد جامعه به دلیل نقشی که در تبیین تاریخ اجتماعی ملل و تاریخ و هویت جوامع دارد، حائز اهمیت است و در قالب‌هایی متنوع نظیر زندگینامه، فرهنگ زندگینامه‌ای، زندگی‌نامه، اتوبیوگرافی، سفرنامه، خاطره‌نامه و نامه‌های شخصی منتشر می‌شود. مطالعه این آثار دیدگاه‌هایی نوین پیش روی پژوهشگران تاریخ خانوادگی قرار می‌دهد. از جمله این آثار می‌توان به کتاب‌های تذکره لباب‌الالباب^(۱۴) و زندگانی من^(۱۵) اشاره کرد.

تاریخ‌های محلی: در جریان تدوین این آثار، به ذکر تاریخ خاندان‌های مهم، صاحب‌منصبان و افراد مطلع در هر محله، منطقه، شهر یا استان پرداخته می‌شود. عمده‌ای از اطلاعات مربوط به تاریخ خانواده‌ها، در تاریخ‌های محلی به نگارش درآمده

است. از جمله این منابع می‌توان به کتاب‌های تاریخ خوی^(۱۶) و تاریخ اراک^(۱۷) اشاره کرد.

فرایند تکوین تاریخ خانواده

پژوهشگری که در ابتدای مسیر تدوین تاریخ خانواده است، در وهله اول باید آگاه باشد که اصولاً بازسازی تاریخ خانواده امری پیچیده است، چون با مسائل خصوصی روبه‌رو است و همین امر کار را دشوار می‌کند. مراکز فرهنگ عامه در آمریکا که راهنمای پژوهشگران در تدوین تاریخ خانواده‌ها هستند، به‌منظور اینکه آنان را به حال و هوای این قسم از تاریخ‌نگاری وارد کنند و در آستانه ثبت و ضبط تاریخ خانوادگی قرار دهند، این سوالات را از محققان می‌پرسند:

- به چه دلیل به تدوین تاریخ خانوادگی علاقه‌مند شدید؟
- پژوهش‌تان در باب تاریخ خانواده خودتان است یا سایر خانواده‌ها؟
- قصد دارید به بررسی تاریخ خانواده تا چند نسل قبل بپردازید؟
- آیا برای جمع‌آوری اسناد خانواده اقدام کرده‌اید؟
- آیا برنامه‌ای برای انجام مصاحبه با اعضای خانواده دارید (Zucherman, 2015, p. 104)؟

زمانی که محقق کار خود را برای تکوین تاریخ خانواده آغاز می‌کند، لازم است موارد زیر را مد نظر قرار دهد و بر این اساس، ساختار طرح پژوهشی‌اش را بنیان نهد:

- اطلاعات ضروری: بخشی از داده‌های مورد نیاز برای گردآوری تاریخ خانواده به شرح زیر است:

(۱) آمار حیاتی: به اساسی‌ترین رویدادهایی که وجود هر فردی را تعریف می‌کند، اطلاق می‌شود. اطلاعات مربوط به تولد، مرگ، ازدواج و ... از این دسته است؛

(۳) تاریخچه پزشکی: سوابق مربوط به پزشکان خانواده و بیماری‌های اعضای خانواده در نسل‌های قبلی و ... ؛

(۴) سوابق روانشناختی: اینکه رفتار والدین چه تاثیری بر فرزندان گذاشته و احیاناً سوء رفتارها چه باز خوردی داشته است و .... ؛

(۵) موارد ژنتیکی: اختلالات ژنتیک که گاه ممکن است در چند نسل به صورت

پی‌درپی یا متواتر ظهور و بروز نماید و ... ؛

(۶) واقعیت‌های شغلی: داده‌های مربوط به مشاغل اجداد و نحوهٔ امرار معاش آنان و

نیز موارد مرتبط با زندگی روزمره، نظیر دوران سربازی و ...؛

(۷) اطلاعات جغرافیایی: محل زندگی اجداد در سال‌های مختلف، بررسی وضعیت

همسایگان و ارتباط با آنان، تاریخ مناطق محل سکونت آنان، مهاجرت‌ها و ...؛

(۸) ادیان و اعتقادات: فعالیت افراد در مراکز مذهبی همانند مسجد یا کلیسا یا ...

بررسی می‌شود؛

(۹) فعالیت‌های فرهنگی: شرکت در اجتماعات، روابط با دوستان، اقدامات فرهنگی و ...؛

(۱۰) خدمات عام‌المنفعه: شرکت در مراکز خیریه، همکاری با افراد داوطلب و ...^(۱۸)

▪ فرم‌های استاندارد: از جملهٔ این فرم‌ها که لازم است ثبت شده یا بازیابی و

بررسی شوند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(۱) فرم ثبت تاریخ خانواده؛

(۲) فرم تایید شجره‌نامه؛

(۳) فرم مشخصات در اماکن مذهبی؛

(۴) فرم‌های عضویت در کتابخانه‌ها و مجامع فرهنگی؛

(۵) فرم‌های مهاجرت.

▪ پایگاه‌های داده: از جمله این پایگاه‌ها می‌توان موارد زیر را ذکر کرد:

(۱) ایمیل‌های شخصی و دسترسی به مکاتبات؛

(۲) رمز رایانه‌های شخصی افراد؛

(۳) نسب‌نامه‌های آنلاین (Introduction to family History, 2012, p. 30-31).

جایگاه زنان در تاریخ خانواده

پژوهشگری که به بررسی تاریخ خانواده‌ها مبادرت می‌ورزد، ضمن جمع‌آوری اسناد

و مدارک اعم از مدارک هویتی، اسناد ازدواج، یادداشت‌ها، اسناد اداری، تجاری و ...،

لازم است با اعضای خانواده و در صورت لزوم با دوستان خانوادگی نیز مصاحبه‌هایی

انجام دهد، تا ضمن تکمیل اسناد مکتوب، نشان دهند در گذشته چه رخ داده و اشخاص چه نقشی در رویدادها و حوادث داشته‌اند.

علاوه بر این، پژوهش از روزن‌نمای داخلی - به این معنا که یکی از اعضای خانواده به تحقیق در زمینه تاریخ خانواده می‌پردازد و نسبت فامیلی با مصاحبه‌شوندگان دارد - به رغم اینکه اطلاعاتی بیشتر گردآوری می‌کند، اما ممکن است نتواند بی‌طرفی را رعایت کرده و صحت و سقم داده‌هایش مورد شک و تردید قرار گیرد. از روزن‌نمای خارجی، پژوهشگری که خارج از محیط خانواده به تدوین تاریخ خانواده اقدام می‌نماید، احتمالاً به تمامی اسرار خانواده دست نمی‌یابد، ولی به دلیل بی‌طرفی، از قدرت تجزیه و تحلیل مناسب‌تری برخوردار است (Marks, 2009, p. 221).

زن - چه مجرد و چه متأهل - به‌عنوان نیمی از اعضای جامعه، هم در خانه پدری و هم در زندگی مشترک می‌توانند به پژوهشگر تاریخ خانواده در زمینه گردآوری و ساماندهی اسناد و مدارک و نیز روایت خاطرات به جهت رفع نکات مبهم تاریخ خانواده یاری رسانند. برای تایید نقش زنان در انتقال تاریخ خانواده، می‌توان نکات زیر را برشمرد:

- زنان، محور خانواده و نقطه کانونی آن محسوب می‌شوند، بنابراین در جریان اتفاقات و وقایع مرتبط با خانواده قرار می‌گیرند.
- به دلیل اینکه مادران همزمان در نقش همسر، مادر و دوست ظاهر می‌شوند، اتکای سایر اعضای خانواده به آنان بیشتر شده و در جریان جزئیات همه امور قرار می‌گیرند.
- مادران برای فرزندان و نوه‌های خود نقش الگو دارند و خاطرات آنان برای نسل‌های بعدی آموزنده و راهگشاست.
- خصوصیت جزئی‌نگری زنان موجب می‌شود که حوادث را با دقت و به گونه‌ای نزدیک به واقعه بیان کنند.
- مادران به دلیل صبوری، شنونده خوبی برای گوش سپردن به جریان‌ات مرتبط با اعضای خانواده هستند و در انتقال آن نقشی بسزا دارند.
- زنان به‌طور ذاتی در حال تلاش برای حل و فصل امور هستند، بنابراین وقایع در قاب شفاف خاطرات آنان نقش می‌بندد، و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود.

- به دلیل اینکه آموزش فرزندان بر عهدهٔ مادران است، اطلاعاتی مفید از شیوه‌های آموزشی در دهه‌های گذشته ارائه می‌دهند.
- اصول تربیتی و پرورشی در هر دوره با دخالت و نقش مستقیم مادران شکل می‌گیرد.
- زنان در جریان ترک خانهٔ سایر اعضای خانواده (برای تحصیل یا سربازی یا ازدواج)، قرار می‌گیرند.
- مسائل مرتبط با ازدواج فرزندان یا خواهر و برادران همواره از دغدغه‌های زنانه است و رخدادهایی که پس از آن حادث شده، در تکوین تاریخ خانواده حائز اهمیت است.
- ثبت موارد مربوط به آداب و رسوم رایج در خانواده از طریق زنان، اطلاعات جامعی را ارائه می‌دهد، چون آنان در اجرای رسوم نقش دارند و در محافل زنانه در مورد آن بحث می‌کنند.
- توجه نسل‌های قبلی به دختران یا پسران در خانواده و احیاناً تفاوت گذاشتن بین آنان، در کانون توجه زنان است و در ثبت تاریخ خانواده موثر است.
- زنان در روزهای سخت تلاش می‌کنند با حفظ روحیهٔ خود و اعضای خانواده به آنان امید دهند و مفهوم خاصی به تداوم زندگی بخشند و با امید و انگیزه، خانواده را از شرایط خاص عبور دهند (Bleauboer, 2009, p. 259- 260).

کمرنگ شدن نقش زنان در انتقال تاریخ خانواده

باید اذعان داشت با وجود نقش مهمی که زنان می‌توانند در گردآوری و ثبت و ضبط تاریخ خانواده داشته باشند، گاه این امر نادیده گرفته می‌شود که دلیل عمدهٔ آن نظام مردسالارانه در خانواده‌ها است. پژوهش‌ها در زمینهٔ انتقال تاریخ خانواده‌هایی که در جریان‌های اقتصادی نقش داشتند، نشان می‌دهد که در بیشتر موارد، جایگاه زنان در پیشبرد سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های شرکت‌های خانوادگی نادیده انگاشته شده، یا اصلاً دیده نمی‌شود؛ بنابراین پژوهشگری که به دنبال یافتن ردپای زنان در تاریخ اقتصاد خانواده است، با پرسش‌هایی از موارد زیر مواجه می‌شود:

- حجم فعالیت‌های رسمی و غیر رسمی زنان در شرکت‌های کوچک و بزرگ چقدر بوده است؟
  - کدام عوامل موجب غیر رسمی بودن کار زنان در شرکت‌های خانوادگی می‌شود؟
  - آیا عوامل تجاری یا اجتماعی و جمعیتی در مشاهده نقش زنان در گذر زمان موثر بوده است؟
  - افزوده‌های اقتصادی کار غیر رسمی زنان چقدر است؟
- به‌رغم اهمیت جایگاه زنان در انتقال تاریخ خانواده از جنبه‌های مختلف، معمولاً آن‌ها به دلایل مختلف کنار گذاشته می‌شوند، و مردان در کانون توجه پژوهشگران برای جمع‌آوری اسناد و ارائه روایت‌ها از روزن گفت‌وگو واقع می‌شوند. تحقیقات یک‌جانبه با حذف دیدگاه‌های زنان، تاریخ‌نگاری جامع و کاملی را به دست نمی‌دهد. برخی از دلایلی که موجب نادیده گرفتن زنان در حوزه پیش‌گفته می‌شود، به شرح زیر است:
- هنجارهای اجتماعی؛
  - تغییر روابط و نقش‌های جنسیتی در گذر زمان؛
  - بی‌توجهی به سهم زنان در خانواده؛
  - مدیریت مردسالارانه و نادیده انگاشتن نقش زنان؛
  - به رسمیت نشناختن استقلال زنان از سوی سایر اعضای خانواده؛
  - توجه زنان به اجرای نقش‌های مشارکتی؛
  - بی‌توجهی به حقوق مادی و معنوی زنان در سرمایه‌گذاری‌های خانوادگی؛
  - نگرانی از روش‌های مدیریتی زنان؛
  - در حاشیه قرار گرفتن جایگاه زنان در خانواده (Moreno, 2018, p. 20-21).

نتیجه‌گیری

امروزه تدوین تاریخ خانوادگی رو به گسترش و تزاید است. این بخش از تاریخ‌نگاری در کشورهای مختلف به طرز چشمگیری مورد توجه قرار گرفته است. برگزاری دوره‌های آموزشی و انتشار پژوهش‌های متعدد به‌منظور ثبت و ضبط تاریخ خانواده، نشانگر نقش برجسته آن در تاریخ معاصر است. در این راستا، پژوهشگران با بررسی اسناد و مدارک

رسمی و غیر رسمی و انجام مصاحبه با اعضای خانواده به تکمیل اجزای مختلف تاریخ خانواده از جنبه‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی همت می‌گمارند. در این میان، توجه به جایگاه زنان به‌عنوان نیمی از اعضای جامعه در انتقال تاریخ خانواده اهمیتی شایان توجه دارد. زنان به دلیل جزئی‌نگری و روحیات خاص، به دقت حوادث را به یاد می‌آورند و روایت‌های نزدیک به واقعه را بیان می‌کنند؛ همچنین در خانواده‌های سرمایه‌گذار و کارآفرین، توجه به حضور زنان در این شرکت‌های خانوادگی و بخش قابل توجه فعالیت‌های رسمی و غیر رسمی آنان، پژوهشی همه‌جانبه را به منصفه ظهور می‌گذارد.

ضروری است علاقه‌مندان مطالعه بر روی تاریخ خانوادگی، از ابتدای برنامه‌ریزی به‌منظور تهیه تاریخ خانواده‌ها، به مشارکت زنان در گردآوری اطلاعات به اشکال متنوع توجهی ویژه داشته باشند. بی‌تردید دقت و توجه زنان نسبت به وقایع در خانواده، فرایند پژوهش را پویاتر می‌کند و یافته‌های متقن و مستندی را در اختیار آیندگان قرار می‌دهد؛ نیز به واسطه سفر به گذشته برای مرور تاریخ خانواده، تاریخ زنان در دوره‌های مختلف ثبت می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

- (1) University of Oklahoma
- (2) University of Georgia
- (3) Life Heritage Centre and Folklore of Smithsonian Institute
- (4) Folklore Studies Association of Canada (FSAC)
- (5) <http://www.folklife.si.edu>
- (6) San Diego History Center
- (7) Journal of Popular Culture

(۸) مرعشی، علی‌اکبر (۱۳۷۶). *خاندان مرعشی در ایران*. تهران: ترمه.

(۹) معتقدی، کیانوش (۱۳۹۳). *خاندان طاهر کاشانی*. تهران: پیکره.

(۱۰) اقبال آشتیانی، عباس (۱۳۵۷). *خاندان نوبختی*. تهران: طهوری.

(۱۱) بیگدلی، غلامحسین؛ بیگدلی، محمدرضا (۱۳۹۰). *تاریخ بیگدلی - شاملو*. زنجان: دانش.

(۱۲) مرسلوند، حسن (۱۳۶۹). *زندگینامه رجال و مشاهیر ایران*. تهران: الهام.

(۱۳) کردی، رضا (۱۳۸۸). *فرهنگنامه رجال علمی و مشاهیر فرهنگی کرمان از آغاز اسلام تا*

پایان قاجار. کرمان: کرمان‌شناسی.

- (۱۴) عوفی، محمدبن محمد (۱۳۶۱). *تذکره باب الالباب*. تهران: فخر رازی.
- (۱۵) کسروی، سید احمد (۱۳۸۲). *زندگانی من یا ده سال در عدلیه و چراغ عدلیه بیرون آمدم*. تهران: موسسه فرهنگی - هنری فردا.
- (۱۶) ریاحی، محمدامین (۱۳۷۲). *تاریخ خوی*. تهران: توس.
- (۱۷) دهگان، ابراهیم (۱۳۸۶). *تاریخ اراک*. تهران: زرین‌وسیمین.
- (18) <http://familyhistorydaily.com>

منابع

- قدیمی، علی (۱۳۸۳). معرفی سایت‌های فرهنگ مردم. فرهنگ مردم ایران، ش ۵، ص ۲۰۸.
- 0 Bettero, Wendy (2013). Identity and the practice of family history. The University of Manchester.
- 0 Bleauber, Majolein; Mulder, Clara (2009). Gender difference in the impact of family Background on leaving the parental home. *Journal of European social policy*, 12: 259- 260
- 0 Chin, Linda (2015). We are movers and makers of History. *Family History Essay*, N 22: 86- 87.
- 0 Doblhammer, Garbrielle (2010). *A demographic perspective on Gender, family and Health in Eurpoe*. University of Rostock.
- 0 Hussain, Muhammad (2015). Gender stereotyping in family. Sage Open, July-September: 1- 3.
- 0 *Introdoction to family History* (2012). United State.: The Christ of latter- day saints.
- 0 Marks, Jaime (2009). Family patterns of Gender Role Attitudes. *sex Roles*. August, 61 (3): 221.
- 0 Moreno, Almudena (2018). A socio- structural perspective of family model preferences. *Social sciences*, December: 20- 21.
- 0 Zucherman, Barry (2015). Family History. Retrieved in <https://www.aappublications.org>